

nyek kielégítése irányába toltta el. Az oktatási intézmények egyensúlyoznak a kettő közt: a felsőoktatás iránt megnövekedett helyi igények, a franchising megállapodásokon alapuló oktatás és a kormány által inkább szorgalmazott és támogatott felszakképzési formák közt. A Felsőfokú Szakképzést Támogató Tanács [Further Education Funding Council] az idén célul tűzött 8%-os hallgatói létszám növekedés elérése fejében anyagi támogatást ígért a következő évre. Ugyanakkor a helyi igények a felsőoktatási férőhelyek bővítésének irányába hatnak – egyre szaporodnak a partnerkapcsolatok, a franchising megállapodások, növelve ezzel a franchise hallgatók számát. Az ország észak-nyugati részén az idén 2000 franchise hallgató tanul 20 partnerintézményben, ezek fele részidős, esti tagozatos. Jellemző még, hogy a franchise hallgatók összetétele valamivel eltér az országos átlagtól: 65%-uk nő, s szintén több, mint 50%-uk hagyományosan alulreprezentált társadalmi csoportok köréből kerül ki. A lemorzsolódási arány ugyanakkor kisebb (35%), mint a részidős hallgatók esetében, átlagosan 50%.

Oktatási utalvány

Oktatási utalvány [Euro-voucher]-rendszer bevezetése merült fel legújabbán a London School of Economics oktatáskutatói központjában, amely lehetővé tenné a hallgatók számára, hogy az EK országok bármelyikének felsőoktatási intézményeiben tanulhassanak. Az elképzelés minden Közösség-beli egyetemnek és főiskolának lehetővé tenné a tandíj kiszabását, a leendő hallgatók pedig az EK költségvetésből tanulmányi ösztöndíjat kapnának utalvány formájában, amellyel a 12 tagállam bármely felsőoktatási intézményében tanulhatnak. A várakozások szerint az egyetemek piacivá tétele növelné a közöttük levő versenyt, s ezáltal csökkentené az oktatás és a felsőoktatási expanzió költségeit. A rendszer ugyanakkor elősegítené a hallgatói mobilitást és megkönnyítené a bejutást. Közlebebb hozná egymáshoz a mai, igen eltérő hallgatói támogatási rendszerek is. Jelenleg a hallgatói megélhetési költségek 90%-át támogatja Hollandia, 82%-át az Egyesült Királyság, kevesebb, mint 40%-át Németország és csak 12%-át Franciaország. Az utalvány-rendszer a jelenlegi, a tandíj tekintetében mutatkozó különbségeket is kiegyenlítené az egyes tagállamok között, de ösztönözné a külföldön tanulást is a tanulmányi idő egy részében. (Az ERASMUS program mindeddig nem tudta hasonló célját, a Kö-

zösség-beli hallgatók 10%-a külföldi tanulmányainak ösztönzését elérni.) A közösségi forrásból származó ösztöndíjak fedeznék a hallgatók díjait, megélhetési költségeiket pedig kölcsönökkel biztosíthatnák. Tanulmányi ösztöndíjat kaphatna az elképzelés szerint mindenki, aki egy, a Közösség által megállapított minimális felvételi szintet elér. Az oktatási intézmények is kapnának meghatározott számú ösztöndíjkeretet, amelyet maguk ítéhetnek oda olyan tanulóknak számára, akiket formális felvételi nélkül fel akarnak venni. A rendszer az oktatási intézményeknek kisebb központi anyagi támogatást jelentene, de eloldaná őket a központi ellenőrzéstől is, megengedve, hogy saját igényeik szerint rendezzék ügyeiket. Az egyes intézmények fennmaradása ezzel mindenekelőtt a hallgatók számán múlna, de más jellegű kiegészítő jövedelemforrást jelenthet még számukra a különböző külső megbízások, kutatási támogatások stb. elnyerése. (*The Times Higher Education Supplement*, 1993. tavasz.)

Imre Anna

A NÉMET FELŐOKTATÁS VÁLSÁGA

A *Der Spiegel* 1993-as felmérésének tanulsága szerint „Tehetetlen és passzív tanárok oktatnak a nagy hagyományokkal rendelkező német egyetemeken”. A Spiegel munkatársai 57 egyetem 594 tanszékén 18 pontból álló kérdőívet osztottak ki a hallgatók közt. A kérdések az oktatás színvonalára, a tanárok felkészültségére, a hallgatók közérzetére, a tananyag-kiválasztásra, a laboratóriumok, könyvtárak felszereltségére irányultak. A hallgatói véleményeket pontozták, majd összehasonlító táblázatokba foglalták, melynek alapján a német egyetemek között kialakult egyfajta rangsor.

Jürgen Mittelstrass konstanzi filozófus véleménye szerint a német egyetemeken már nem folyik tényleges oktatás, ezen intézetek a hallgatókat begyűjtő úgynevezett “tömeg-egyetemekké” válnak.

A hallgatói létszám évről évre új rekordmagasságokat ér el annak ellenére, hogy egyre kétségbeesettebbek a német egyetemekenről szóló jelentések. A felsőoktatás a tömeg, frusztráció és a túlszűfoaltság színönimájává lett. A szükségállapot teljesen megszokottá vált, az egyetemeken a hanyatlás biztos jelei mutatkoznak. A sokáig hirdert “oktatást mindenkinek” eszméje hagyta népfőiskollákká zülleni a német egyetemeket.

A tanárok és a hallgatók mindenütt demoralizáltak? Ez lenne a német felsőoktatás végórája? Melyik intézményben folyik ma értelmes tanulás? A Spiegel ezekre kereste a választ.

Aki elég kitartóan keresgél, az a rossz körülmények ellenére, még most is talál első osztályú tanulási feltételeket a kis- és közép egyetemeken. A legtöbb elismert tanszék a Duisburgban, Konstanzban, Siegenben és Bielefeldben működő kis egyetemeken található. Az 1989-es első felmérés is azt mutatta, hogy a kis egyetemek jobb helyezést érnek el, mint a nagyobb tanintézetek. A düsseldorfi egyetem hallgatói osztogatták a legmagasabb pontokat, így az intézmény a Spiegel-ranglista vezetőjévé vált, mellyel elnyerte a "nyugati országrész legjobb egyeteme" címet. Ezzel szemben a ranglista alján helyezkednek el a nagy hagyományokkal rendelkező mammut-egyetemek, közülük egy sem tudott az első tíz hely közé bekerülni. A bonni egyetemisták megszágyonító bizonyítványt állítottak ki egyetemükről; a szövetségi főváros alma matere a ranglista legvégére került. Szorongás, hanyatlás és üres pénztárak jellemzik a sereghajtó egyetemeket.

A bremeni politológus hallgatóknak a földön ülve kell tanulniuk, mert a tanszéknek nincs elegendő bútora. A berlini vegyészhallgatók gyakran már szédülnek a szerves kémia-gyakorlaton, mert a szellőző berendezés nem működik. Amitől azonban a hallgatók igazán szenvednek, az a tanárok lustasága, kedvetlensége és tehetetlensége.

A hallgatók mindenhol arról panaszkodnak, hogy nincs megfelelő konzultációs rend, a vizsgakövetelmények nincsenek összehangolva az előadások és gyakorlatok anyagával, a tanárok felkészületlenek, és érthetetlenül vagy unalmasan tanítanak. Sok helyen néha csak arról van szó, hogy hiányzik a tanárok és diákok közötti párbeszéd és információcsere, mely gyakran félreértésekre ad okot.

A kis egyetemeken más szellem uralkodik; a tanárok nyitottak, diákjaikkal szemben önteltség nélküli kuratói magatartást mutatnak. A kutatók ezeken az egyetemeken az oktatás színvonalának emelésével és nem csökkenésével járnak.

Először jutottak szóhoz ilyen felmérésben a keleti országrész hallgatói. A Spiegel 1200 diákot kérdezett meg, akiknek válaszaiból kitűnik, hogy az újraegyesítés után az egyetemeken mennyire megváltoztak a viszonyok. A kérdések egyik részeredménye leleplezett néhány odalátogató nyugatnémet egyetemi tanárt. A diákok véleménye szerint az önhitt professzorok pedagógiai érzékükben, kötelességtudatukban alulmaradnak keleti kollé-

gáikkal szemben. Leginkább azt nehezményezték az egykori NDK egyetemistái, hogy a nyugati professzorokat személyes konzultációkhoz csak nagyon nehezen lehet felkérni.

A keleti körkérdés másik része a volt NDK egyetemeinek drámai változását mutatja be. Az újraegyesítés után az ideológiailag erősen befolyásolt szakokat – a bölcsész tudományokat, a közgazdaságtant, a jogtudományt – teljesen leépítették, majd a nyugatnémet professzorok vezetésével újraalapították. A keletnémet felsőoktatásban a szakfőiskoláknak, és egyetemeknek megfelelő nyugati rendszert vezettek be. Minden oktatónak felülvizsgálták a politikai múltját, erkölcsi feddhetetlenségét.

A keleti országrész egyetemei között a következő rangsor alakult ki:

Hely	Egyetem	Osztályzat	Hely	Egyetem	Osztályzat
1.	TU Ilmenau	2,54	7.	TU Magdeburg	2,89
2.	Bergakad. Freiberg	2,65	8.	TU Chemnitz	2,90
3.	TU Dresden	2,66	9.	Uni Potsdam	2,94
4.	Humb.-Uni Berlin	2,73	10.	Uni Potsdam	2,95
5.	Uni Jena	2,75	11.	Uni Rostock	3,04
6.	Uni Leipzig	2,86	12.	Uni Greifswald	3,32

Az átalakítást a két legkisebb egyetem, az Ilmenai Műszaki Egyetem és a Freibergi Akadémia vészelte át a legszerencsésebben. „Nálunk a váltás tervszerűen zajlott le” – nyilatkozta egy villamosmérnök hallgató Ilmenauból. A keleti ranglista harmadik helyén végzett Drezdai Műszaki Egyetemenről elismerően szólt a Siemens cég egyik szakembere: „München és Erlangen után számunkra a drezdai egyetem a leghatékonyabb partner”. A körkérdés kimutatja, hogy az ideológiailag kevésbé terhelt mérnök-képzés oktatási színvonala sokkal magasabb, mint a többi szakterületé.

A legszegényebb keleti tartományokban működő egyetemek, Rostock és Greifswald az utolsó helyeken végeztek. Míg az országos átlagban a költségvetés 7,4%-át fordítják a felsőoktatásra, addig ezeken a területeken csak 2,4% jut, ami érthetővé teszi a rangsorban elfoglalt helyüket.

A körkérdés tanulsága szerint a keleti egyetemeken 1990 októbere óta nem javult az oktatás színvonala. A felszereltség terén tapasztalható fejlődés, de a tanulmányok lefolyása már sok hallgató számára átláthatatlanná vált. A szakmai esélyek latolgatása sok egyetemistában kétségeket ébreszt.

A nyugati tanárok között is végeztek felmérést, melyben minden oktató elmondta, hogy a saját szakját melyik német egyetemen tanítják a legjobban. A tanárok véleménye alapján Bonn és Göttingen után a heidelbergi matematikusok örvenednek a legnagyobb tekintélynek. A hallgatók

ellentétes álláspontja jól példázza a német felsőoktatás helyzetét, melyet a berlini politológus *Peter Grottian* „a tanárok tanítással szembeni felelőtlenségének” nevezett. Az egyetemek tekintélye az ott tanító professzorok kutatási eredményein múlik, a tanárok véleményét nem befolyásolja a tanítás minősége és minden olyan más kérdés, mely 1,83 millió német egyetemistát közvetlenül érint. Az angolszász egyetemeken hasonló visszás állapotokat nem tűrnének el. Az amerikai egyetemek is – mint a Harvard és a Berkeley – kutatási sikereikkel vívták ki a tekintélyüket, de a németországihoz hasonló oktatási feltételek között elveszítenék hallgatóikat, és velük együtt az államtól kapott tanulónkénti pénzbeli támogatást.

A kaliforniai vendégprofesszor *Andrei S. Markovits* a következőképpen jellemzi a német egyetemeket: „Hideg, elutasító, személytelen. Közel s távolban nincs egyetlen patronáló tanár, nincs tanácsadó, nincs konzultációs hét, és nincs tanítási terv a hallgatók számára.” Az elsőéveseket valószínű labirintus fogadja, ahogy a mottóban is olvasható: „Isten hozott az egyetemen, itt az elidegenedés barátságátalan helyén! Jól figyelj, mert csak magadra számíthatsz! Sok szerencséd!”

Karlsruhei gépészmérnök hallgatók arról panaszkodnak, hogy az előadásokon mindig csak ugyanazokról a témákról lehet hallani, és a legújabbnak számító jegyzet is legalább öt éves. Az aacheni villamosmérnök professzorok előadásai – a hallgatók szerint – inkább csak felolvasásnak felelnek meg. Sok az olyan tanár, akinek aránytalanul alacsony az óraszám, a hamburgi orvosi egyetem professzorai közül például egynek sincs meg a kötelező óraszám.

A hallgatók az oktatás szempontjából a jogi karokat értékelték a legrosszabbnak. A 800 jogi professzor évtizedek óta makacsul félretanítja a hallgatókat, aminek a következménye, hogy az innen kikerülő jogászok peres ügyeket megoldani csak akkor tudnak, ha külön korrepetitort fogadnak maguk mellé. A rossz és hiányos oktatás számtalan fiatalt tör le, és alig helyreállítható károkat okoz.

A Kereszténydemokrata Egyetemisták Köre tanulmányban nyilatkozik arról, hogy egyre több bonni egyetemista menekül az előadásokról és kénytelen otthon tanulni. A hallgatókat nem érdekli, hogy mi zajlik az előadótermekben, mivel a tanárok csak saját tekintélyük megtartásán fáradoznak. Az egyetemi tanács még 1991-ben hozott egy rendeletet, mely előírja az egyetemi rektornak kijáró „nagyságos” megszólítást, és a „tekintetes” jelzőt a dékánoknak. Mindehhez természetesen

ünnepélyes alkalmakra a ruhaviselést, és a rangjelző nyakláncot is meghatározta.

A listavezető düsseldorfi egyetem 11 szakjából, 10 a legjobbak között van. „Megpróbálunk igényes egyetem lenni, a fiatal generációk igényeihez alkalmazkodva nagyobb jövőt remélhetünk.” – vallja az egyetem rektora, *Gert Kaiser*. Minden olyan szak megtalálható az egyetemen, amely más- hol komoly gondokat, és feszültséget okoz a diákoknak. A düsseldorfi egyetemi vezetés tudatosan a nyugodtabb, emberibb légkört helyezi előtérbe, mely a tanulási minőség javulására is kihat. Másfelől a hallgatók személyes tanácsokat kapnak, a foglalkozások jól szervezettek. Az orvosi karok listáján is a düsseldorfi egyetem végzett az első helyen. A tapasztalat azt mutatja, hogy a személyes kontaktus, a jó felszerelés és az alkotó légkör messze nagyobb benyomást tesznek a hallgatókra, mint az egyetemen dolgozó Nobel-díj várományosok nagy száma.

A kis egyetemeken erős az összetartás; mind a hallgatókban, mind a tanárokból kialakult egy erős elit-tudat, mely az oktatást segít sikeresen egyesíteni a kutatással. Az itteni tanárok alapítói lendülettel, teljes felelősségtudattal vesznek részt az oktatásban.

A német felsőoktatás sokat emlegetett válsága elsősorban a külső kontrollt elvesztett, kiöregedett személyzetű, régi, nagy egyetemek már régen megújításra szoruló állapotából adódik. Ezek az egyetemek – mint München, Frankfurt, Hamburg vagy Bonn – kivétel nélkül túlsúlyolt helyeken működnek, ám a nehéz tanulási feltételek ellenére a hallgatók özönlenek oda. A legtöbb oktató pedagógiai nem nyújt semmit, a vezetés és patronálás növekvő igényei elől inkább elmenekülnek a kutató laboratóriumokba. A hallgatók több mint 30%-a – bizonyos szakokon 80% – hagyja ott az egyetemet a tanárok passzív magatartása, a visszahúzó légkör miatt.

A képzéssel foglalkozó szakértők a félig kész ötletekkel és maximalista követelményekkel csak nehezen tudják összehangolni az egyetemek jövőéről szóló vitákat. Az Egyetemi Rektorkonferencia elnöke a felsőoktatás számára évente 9 milliárd márkával követel többet. Ezzel szemben a szakértők a rövidített idejű kurzust szorgalmazták, mely jelentős pénzmegtakarítást eredményezne.

A német föderalizmus az oktatáspolitikában még inkább hátráltató és fékező erő. A 16 különböző keleti és nyugati tartományból érkezett tudományminiszter 16 különböző álláspontot képvisel, amit nem tudtak igazán összehangolni.

„Általános a tanácsstalanság” véli *Anke Brunn*, az Észak Rajna-Westfaliai tudományminiszter. Vé-

leménye szerint a holland példához hasonló rendszert kellene Németországban is kidolgozni, mely lerövidíti a tanulmányi időt. 1980-ban még átlagosan 14 szemesztert jártak a holland fiatalok valamely felsőoktatási intézménybe, mára azonban már csak 11-re van szükségük. A tanulmányi időt megosztották, a tananyagot merevebben határozták meg. Az első szakasz 8 szemeszterből áll, amit minden hallgató elvégez. A második szakaszt pedig a doktorátusra készülőknek kell teljesíteni. A holland egyetemisták 5 évig kapnak az államtól ösztöndíjat, aki tovább tanul, annak évente 800 márka büntetést kell fizetnie. Minden szakterületen független bizottság látogat, értékkel, majd a véleményeket nyíltan közzéteszik.

Anke Brunnak nem lenne szabad átvenni egyedüli útként a holland modellt, oktatáspolitikai konszenzusra lenne szükség a szövetség és az egyes tartományok között. Mindaddig, míg ez meg nem valósul, minden tartománynak, minden egyetemnek a maga által készített program szerint kell hogy dolgoznia.

Anke Brunn "Az oktatás minősége" akcióval az Észak Rajna-Westfalia tartomány tanárainak pedagógiai hiányosságait szeretné pótolni. A miniszterasszony mindenekelőtt az egyetemek belső minőségi kontrollját szorgalmazza.

A bajor igazságügyminiszter *Mathilde Berghofer-Weichner* 1990-től próba államvizsgát engedélyezett a joghallgatóknak. Más tartományok is lemasolták az ötletet, a hallgatók így gyorsabban végzik el tanulmányaikat.

A baden-württembergi tudományminiszter megköveteli egyetemeitől, hogy az oktatást reformálják meg; 10 szemeszternél nem szabad tovább tartania. A miniszter azzal fenyeget, hogy nem lesz több a felsőoktatásra szétosztható pénz.

A berlini tudományszénátor *Manfred Erhardt* szeretné átvilágítani az egyetemeket, felülvizsgálni hatékonyságukat. A képviselő az egyetemi költségvetést a kutatási eredményektől és az oktatástól akarja függővé tenni. A miniszter véleménye az, hogy nagyobb versenyre van szükség.

A diákkezdeményezések is mind nagyobb teret hódítanak az oktatás megváltoztatásáért. A hallga-

tók különböző kérdőíveket készítenek, melyen véleményezik tanáraik oktatói munkáját, majd az eredményeket értékelik. A mostani helyzetben a hallgatók csak tűnnek, az oktatás színvonala pedig nem változik. Az általuk készített kérdőívek nem hoztak számukra nagy eredményt.

Az USA-ban egy kedvezőtlenül megítélt professzor azonnal nyomás alá kerül, a tanárok félnek a kikerülő diákok tekintélyétől. Gyakran a rosszra osztályozott professzorok az egyetemi vezetéstől gyengébb fizetést kapnak, sőt néha el is bocsátják őket. „A hallgatói ranglista sok professzor állásába kerülhet.”

Az 1993-as, nyugat-németországi egyetemekről készült ranglista a következő végeredménnyel zárult:

Hely	Egyetem	Százalék	Hely	Egyetem	Százalék
1.	Uni Düsseldorf	95,5	25.	TH Darmstadt	45,5
2.	UGH Duisburg	90,9	25.	Uni Heidelberg	45,5
3.	Uni Konstanz	85,0	25.	UGH Paderborn	45,5
4.	UGH Siegen	83,3	28.	Uni Osnabrück	43,8
5.	Uni Bielefeld	81,8	29.	Uni Erl.-Nürnberg	42,3
6.	Uni Passau	78,6	29.	Uni Würzburg	42,3
6.	Uni Trier	78,6	31.	Uni Göttingen	41,7
8.	Uni Mannheim	75,0	31.	Uni Marburg	41,7
9.	Regensburg	72,7	31.	Uni Stuttgart	41,7
10.	Uni Bayreuth	71,4	34.	UGH Essen	40,9
11.	FU Berlin	66,7	35.	Uni Tübingen	38,5
12.	Uni Kaiserslautern	64,3	36.	Uni Bremen	37,5
13.	Uni Bamberg	58,3	36.	Uni Köln	37,5
14.	Uni Ulm	57,1	36.	Uni München	37,5
15.	Uni Freiburg	54,5	39.	Uni Giessen	36,4
16.	Uni Kiel	54,2	40.	Uni Frankfurt	34,6
16.	Uni Mainz	54,2	41.	UGH Kassel	33,3
18.	Uni Saarbrücken	53,6	42.	Uni Bochum	32,1
19.	TH Aachen	50,0	43.	TU Berlin	31,8
19.	TU Braunschweig	50,0	44.	Uni Karlsruhe	31,3
19.	Uni Dortmund	50,0	45.	Uni Augsburg	27,8
19.	TU München	50,0	46.	Uni Hamburg	26,9
19.	Uni Oldenburg	50,0	46.	Uni Hannover	26,9
19.	UGH Wuppertal	50,0	48.	Uni Münster	16,7
			49.	Uni Bonn	15,4

(*Willkommen im Labyrinth. Der Spiegel*, 19. April 1993, pp 80–101.)

Elter Tamás